

IV. ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Захарченко П. П.,
доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри теорії та історії
права та держави Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-4968-9844

Мірошниченко М. І.,
доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри теорії та історії
права та держави Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-8142-9340

УДК 34.01

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/155-161>

СТАТУТ ЛАСЬКОГО 1506 р.: АКТ ІНКОРПОРАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА КОРОЛІВСТВА ПОЛЬСЬКОГО

Анотація. Стаття знайомить читацький загал із маловідомою пам'яткою права середньовічної Польщі – Статутом Ласького, що був ухвалений на Радомському Сеймі 1505 р., а вийшов друком у двох частинах наступного року. **Метою роботи** є аналіз складових пам'ятки, а також виявлення виду здійсненої 500 років тому систематизації. Автори дотримуються думки, що систематизація здійснена не у формі кодифікації, як стверджують сучасні історики як в Україні, так і в Польщі, а у формі інкорпорації, що передбачає такий вид систематизації, який здійснюється за допомогою впорядкування нормативно-правових актів без зміни їхнього змісту шляхом зведення в єдине друковане видання за хронологією або тематикою. Систематизацію Яна Ласького вони відносять до категорії офіційної, адже вона виконувалася, хоча і приватною особою, але у продовження рішення делегатів сейму.

Пам'ятка права названа іменем упорядника, відомого реформатора Королівства Польського – великого коронного канцлера та примаса Польщі до 1510 р. Яна Ласького. З ініціативи делегатів та за рішенням Радомського сейму 1505 р. він здійснив переклад відомих нормативних джерел з латини на польську, упорядкував сеймові ухвали, окремі міжнародні договори, пам'ятки римського та магдебурзького права. Розміщені в збірнику джерела миського права ще задовго до захоплення території Галичини були чинними джерелами на українських етнічних територіях.

Автори дотримуються позиції польського історика права В. Урущака, що ухвалення документа сеймом, надали обом частинам збірника статусу чинного джерела права, хоча окремі дослідники цей факт заперечують.

У висновках до роботи стверджується, що Статут Ласького 1506 р. як акт інкорпорації польського законодавства став джерелом права і для західноукраїнських земель. Чинність Статута в Королівстві Польському була скасована лише на переломі XVIII і XIX ст., коли Річ Посполита перестала існувати, а її землі були поділені між Російською імперією, Австрією та Пруссією.

Ключові слова. Королівство Польське, Радомський сейм 1505 р., Статут Ласького 1506 р., систематизація, кодифікація, інкорпорація, польське законодавство.

Постановка проблеми. Частина етнічних українських територій, що опинилися у складі Королівства Польського, спочатку були невід'ємною частиною Руської держави, згодом перетворилися в окреме князівство, а у другій половині XIV ст. втратили свій суверенний політико-правовий статус. У 1349 р. Галицько-Волинська держава була захоплена польським королем Казимиром III і перетворена на його особисту вотчину. Впродовж 1370–1382 рр. Галичина формально перебувала під владою угорсько-польського короля Людовика, а фактично її управителем протягом 1372–1379 рр. був представник інтересів угорського короля – Володислав Опольський. З 1379 р. до 1386 р. Галичина залишалася під владою угорських старост, а протягом 1386–1387 рр. її повернули у «володіння» Володислава Опольського. З 1387 р. до 1569 р. Галичина остаточно була приєднана до складу Польського Королівства згідно з привілеями польської королеви Ядвіги. У 1349–1434 рр. Галичина (Руське Королівство) мала адміністративно-правову автономію, яку їй надавали польські королі як суверени цієї території. У 1434–1569 рр. Галичина (Руське воеводство) перебувала у скла-

ді Польського Королівства як окрема адміністративно-територіальна одиниця. Автономність Руського Королівства виявлялася в тому, що в ньому функціонував суспільно-політичний утрій, діяли джерела права, сформовані за часів Галицько-Волинської держави. Ставши частиною Польського королівства, Галичина не мала перспектив для самостійного правового розвитку. На підставі привілеїв польського короля у 1430 р. та 1434 р. тут запроваджено польську адміністрацію, здійснений адміністративно-територіальний поділ на воеводства та поширено чинність основних польських джерел. Того ж 1434 р. привілеєм польського короля було ліквідовано самоврядний статус Руського Королівства, натомість створено Руське воеводство як складову Польського Королівства¹. Саме з цього часу його основні правові джерела поширюють свою чинність на територію Руського воеводства.

Виклад основного матеріалу. Окремі дослідники історії польського права небезпідставно вважають, що у середньовічній Польщі воно набуло форм «державного права польської шляхти». У такому вигляді право «гарантувало знаті їхні публічні прерогативи (свободи), їхні обов'язки перед королем і дер-

¹ І Бойко Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.) (навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013) 60–61

жавою регулювались правовідносинами в межах шляхетського стану, а також ставленням до інших держав»¹. Такий високий правовий статус шляхта отримала за результатами діяльності радомського сейму 1505 р., з якого, як вважають історики, започаткувався новий період в історії Польщі.

Починаючи з 1505 р., «право вирішувати справи, що входили до компетенції Сейму, було визнано винятково за владою шляхетською, при одночасному обмеженні прав короля у сфері законодавства»². Інакше кажучи, існуючі правовідносини в Польщі у центр своєї уваги ставили шляхетський стан як такий, що мав значні привілеї перед іншими соціальними групами та суспільними станами. Не лише не маємо до цього жодних заперечень, а усіяко підтримуємо науково обґрунтовану позицію вчених сусідньої країни. Відтак, маємо намір цією розвідкою показати досвід систематизації законодавства, що закладався у Польщі ще на початку XVI ст., та ознайомити читача з правовою пам'яткою доби шляхетської демократії³, що побачила світ у 1506 р., але свою назву отримала через півстоліття після опублікування. Вона названа на честь упорядника, одного з найвідоміших реформаторів Королівства Польського – великого коронного канцлера та примаса Польщі до 1510 р. Яна Ласького⁴. З ініціативи делегатів та за рішенням Радомського сейму 1505 р. він здійснив переклад відомих нормативних джерел з латини на польську⁵, упорядкував сеймові ухвали (конституції, привілеї тощо), окремі міжнародні договори, пам'ятки римського та магдебурзького права. Попри те, що розміше-

ні в збірнику джерела магдебурзького права (Саксонське зерцало та Вайхбільд) були чинними на українських етнічних територіях, які входили до складу Королівства Польського, Статут Ласького залишається малодослідженим вітчизняним історично-правовим сегментом юридичної науки. До фрагментарної характеристики Статуту Ласького 1506 р. вдаються при підготовці навчальної літератури переважно історики права (І. Бойко, П. Захарченко, М. Кобилецький, П. Музиченко, О. Нелін, І. Терлюк, Б. Тищик). Цілеспрямовано і результативно працює над дослідженням означеної тематики лише історик Т. Гошко-Зайцева, яка на двадцяти п'яти сторінках докторської дисертації дослідила біографію Яна Ласького, проаналізувала його правову спадщину та розвінчала міфи, що нагромадилися за останні сторіччя.

В історично-правовій науці досі не вироблено спільної думки щодо виду систематизації, здійсненого Яном Лаським. Переважна більшість дослідників як вітчизняних, так і польських вважають проведену королівським реформатором роботу не чим іншим як кодифікацією законодавства. Так, одеський історик права П. Музиченко вказував, що в аналізованій період у Польщі була відсутня єдина правова система, а Статут Ласького та Артикули Генріха Валуа не вирішували «проблему кодифікації права»⁶.

Т. Гошко, у свою чергу, назвала дітище Яна Ласького першою спробою кодифікації польського права⁷. Януш Сондель висловлювався проти того, щоб Статут уважати реальною спробою кодифікації права в Польщі, бо хоч у ньому

¹ Uruszczak Wacław. In *Polon la lex est rex. (2006) Polska na tle Europy XVI–XVII wieku. Konferencja Muzeum Historii Polski* 17.

² О Бальцер К истории общественно-государственного строя Польши (СПб. Издание А. С. Суворина, 1908) 108–109

³ *Польща – нарис історії* (Варшава, 2015) 57.

⁴ С Камінський Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795 (Київ: Наш час, 2011) 39.

⁵ J Picur O zbiorze Statuta u przywileje koronne z łacińskiego języka na polskie przełożone, powym porządkiem zebrane, autorstwa Jana Herburta.

⁶ П Музиченко История государства и права Украины (учеб. пособие. 6-е изд. испр. и доп. К.: Т-во «Знання», 2008) 154.

⁷ Т Гошко Ян Ласький та перші спроби кодифікації права в Польському Королівстві (2017) 13–14 *Соціум* 191

й містилися земські привілеї, статути, сеймові конституції, але його матеріал, мовляв, був укладений не за тематичним принципом, а за хронологічним. Вбачаємо хибність такого висновку, адже правилам та техніці систематизації це жодним чином не суперечить¹.

Один із авторів запропонованої розвідки не визначав типу систематизації, вказуючи лише на його поширення на території Галичини². Проте глибше ознайомившись зі складовими Статуту Ласького, схилиємося до думки, що систематизація законодавства в Королівстві Польському відбулася у формі інкорпорації. Підставою для нашого судження є той факт, що систематизація польського законодавства у 1506 р. відбулася за хронологічним принципом, без внесення змін до текстів і створення на їхній основі єдиного збірника права. Саме такі ознаки виділяє сучасна вітчизняна доктрина права, яка інкорпорацією законодавства визнає такий вид систематизації, що здійснюється за допомогою впорядкування нормативно-правових актів без зміни їхнього змісту шляхом зведення в єдині друковані видання (збірники, зібрання, довідники тощо) за хронологією та/або тематикою. Нові нормативно-правові акти або норми права внаслідок інкорпорації не з'являються; втручання в тексти актів можливе лише на рівні редакційної правки. Інкорпорація може здійснюватися як органами публічної влади (офіційна інкорпорація), так і іншими особами в межах їхньої діяльності, а також у наукових, навчальних та інших цілях (неофіційна інкорпорація)³. Систематизація Яна Ласького належить до категорії офіційної, адже вона виконувалася на підставі рішення делегатів сейму.

Статут Ласького 1506 р. є одним із перших друкованих та офіційно ви-

даним зводом законів Королівства Польського, який складається із двох частин і має в українському перекладі таку назву: «Спільний привілей славного Королівства Польського щодо конституцій і дозволів, що їх публічно встановив найясніший зверхник і володар пан Александр, Божою милістю король Польщі, великий князь Литви, володар і дідич Русі, Пруссії тощо, разом із деякими правами, як божественними, так і людськими, які однак містяться не в самому привілеї, а долучені та приписані до того ж таки привілею з власного королівського почину Його яснорозумності як заклик для повчання жителів королівства і для щасливого поряdkування тим таки королівством і станом правосуддя в ньому; і які за дорученням Його ж таки священної величності якнайретьельніше виправлені».

Лише перша частина систематизованого збірника польського законодавства була затверджена королем. Проте з огляду на цілком раціональну думку авторитетного вченого В. Урущака не можна погодитися з тим, що ухвалення документа сеймом надали обом частинам збірника статусу чинного джерела права. «Характер збірника як привілей короля Олександра, а фактично парламентська конституція цього правителя, видана за участю сенату та депутатів парламенту, зробили її чинним кодексом права», — цілком резонно зазначав польський дослідник⁴.

Попри те, що в назві збірника міститься термін «привілей», таке найменування в польській історіографії не прижилося. Ним у тогочасній польській правовій культурі позначався королівський правовий акт, записаний на пергаменті, засвідчений коронною печаткою. У нашому випадку, як і завжди, він адресний, адже надавався

¹ J Sondel Prawo rzymskie jako podstawa projektów kodyfikacyjnych w dawnej Polsce. (2001) 1 Zeszyty prawnicze 49.

² П Захарченко Історія українського права (навч. посібник. К.: ВД «Освіта України», 2019) 146–147.

³ Теорія держави і права (підручник) <<https://pidru4niki.com/70677/pravo>>.

⁴ W Uruszczak *Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultuum*. O tytule i mocy prawnej Statutu Łaskiego z 1506 roku <http://www.law.uj.edu.pl/users/khpp/statut_laski.htm>

підданим королівства з метою забезпечення порядку як у ньому, так і в існуючій системі правосуддя. За своєю формою звід відповідав вимогам до «привілею». Призначена для короля Олександра копія була такою, що містила коронну печатку для унеможливлення внесення будь-яких текстових змін та доповнень. Пишності королівському примірнику додавала високої художньої майстерності оздоблення та здійснене багатуо рельєфною шкірою із застібками обрамлення. Крім того, у друкарні Яна Халлера у Кракові було надруковано близько 150 примірників на паперових носіях¹. За інформацією польської історіографії, із названої кількості збереглося лише 53 примірники². Для широкого використання у судовій практиці Статут був спрямований до всіх земель Королівства. Він також призначався для ознайомлення шляхти з досягненнями правової думки країни³.

Аналіз систематизованих Яном Лаським матеріалів, розмічених у Статуті, дав підстави Т. Гошко-Зайцевій класифікувати їх за типом правових джерел. З одного боку, тут знайшли своє відображення раніше ухвалені сеймові закони (конституції) та індульти (привілеї, які папи видавали окремим особам), а з другого – так звані «права людські та Божі». Серед останніх авторка виділяє описи звичаєвого права Краківської землі; привілей для євреїв від 1264 р.; 14 рот присяг (присяга короля, шляхти, воєводи та васалів і усієї Молдавської землі, магістра, сенаторів, міщан Пруссії тощо); окремі джерела канонічного права; джерела міського права («*Ius Civile Magdeburgensis*», «*Speculum Saxonum*», «*Summa utriusque Juris doctoris Raymundi*»)⁴.

Для розуміння змісту маємо змогу навести текст присяги короля Олексан-

дра, що міститься в Статуті 1505 р.: «Я, Александер, Божою милістю король Польщі, великий князь Литви, володар і дідич Русі, Пруссії тощо. Присягаю, шлюбую й обіцяю на цьому святому Божому Євангелії, що підтримуватиму, зберігатиму, стерегтиму й пильнуватиму щодо всіх умов і пунктів усі справедливі та законні світські й церковні права, вольності, привілеї, грамоти, імунітети мого Королівства Польщі, що їх дарували церквам того ж таки Польського королівства, а також його прелатам, князям, баронам, шляхтичам, міщанам, жителям і кожній особі всякого стану та становища мої божисті попередники, князі, королі та всі володарі й дідичі Королівства Польського, а насамперед божистий старий Казімеж, Лех, мої дід Владислав, дядько Владислав, батько Казімеж і брат Ян Альберт, королі Польщі; і що все, незаконно відчужене та відібране у того ж таки королівства мірою моєї змоги згромаджуватиму у володіння того ж таки мого королівства; а ще не звужуватиму кордони мого королівства Польського, а мірою моєї змоги боронитиму й розширюватиму. Так нехай мені помагає Бог і ця свята Божа Євангелія»⁵.

Такі слова присяги мають проголосувати й президенти України, адже одні її очільники втратили частину територій держави (Крим, частини Донецької та Луганської областей) у 2014 р., а інший – упродовж семи років не спромігся зробити жодних кроків для їхнього повернення в лоно України.

Статут Ласького, ухвалений на засіданні Радомського сейму, залишався чинним як фундаментальна систематизація польської правової системи впродовж трьох століть, до кінця XVIII ст.,

¹ W Uruszczak Statut Łaskiego z 1506 roku. 500 lat tradycji państwa prawa w Polsce (2007) 2 *Czasopismo Prawno-Historyczne* 13.

² W Uruszczak Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultuum. O tytule i mocy prawnej Statutu Łaskiego z 1506 roku (2006) 5 *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 113–114.

³ Statut Łaskiego z 1506 r. <https://pamiecpolski.archiwa.gov.pl/statut-laskiego-z-1506-r..>

⁴ Т Зайцева Антропология міст і міського права на руських землях Корони Польської в XIV – першій половині XVII ст. (дис. на здобуття наукового ступеня док. іст. наук. К.: 2019) 113–114.

⁵ Т Зайцева Антропология міст і міського права на руських землях Корони Польської в XIV – першій половині XVII ст. (дис. на здобуття наукового ступеня док. іст. наук. К.: 2019) 115.

коли Річ Посполита як держава перестала існувати.

Висновки. Викладене дає підстави на здійснення кількох узагальнень та висновків. З огляду на те, що галицькі етнічні українські території потрапили до складу Польщі у другій половині XIV ст., Статут Ласького 1506 р. як акт інкорпорації польського законодавства, став джерелом права і для західноукра-

їнських земель. Важливе місце в його структурі посідають пам'ятки німецького міського права, які понад двісті років були відомі на українських теренах. Чинність Статута в Королівстві Польському була скасована лише на переломі XVIII і XIX ст., коли Річ Посполита перестала існувати, а її землі були поділені між Російською імперією, Австрією та Пруссією.

REFERENCE LIST

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOK

1. Boyko I. Y. Kryminal'ni pokarannya v Ukraini (IX–XX st.): navch. posib. L'viv: LNU imeni Ivana Franka, 2013. 406 s.
2. Uruszczak Waclaw. In Polon Ia lex est rex. Polska na tle Europy XVI–XVII wieku. Konferencja Muzeum Historii Polski, Warszawa, 23–24 paz' dziennika 2006 r. S.14–25.
3. Bal'tser O. K ystoriyyi obshchestvenno-hosudarstvennoho stroya Pol'shy. SPb.: Yzdanye A. S. Suvoryna, 1908. 252 s.
4. Pol'shcha – narys istoriyi. Varshava, 2015. 362 s.
5. Kamins'kyu Sulyma Andzhey. Istoriya Rechi Pospolytoyi yak istoriya bahat'okh narodiv, 1505–1795. Kyiv: Nash chas, 2011. 264 s.
6. Picur Julia. O zbiorze Statuta y przywileje koronne z łacińskiego języka na polskie przełożone, nowym porządkiem zebrane, autorstwa Jana Herburt. repozytorium.uni.wroc.pl ' Content ' 04_01_J_Picur.
7. Muzychenko P. P. Ystoriya hosudarstva y prava Ukrainy: Ucheb. posobyе. 6-e yzd. yspr. y dop. K.: T-vo «Znannya», 2008. 354 s.
8. Hoshko T. Yan Las'kyu ta pershi sproby kodyfikatsiyi prava v Pol's'komu Korolivstvi. Sotsium. 2017. № 13–14. S. 191–214.
9. Sondel J. Prawo rzymskie jako podstawa projektów kodyfikacyjnych w dawnej Polsce. Zeszyty prawnicze. 2001. № 1. S. 47–691.
10. Zakharchenko Petro. Istoriya ukraiyins'koho prava: Navch. posibnyk. K.: VD «Osvita Ukrainy», 2019. 432 s.
11. Teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk. <https://pidru4niki.com/70677/pravo>.
12. Uruszczak Waclaw. Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultuum. O tytule i mocy prawnej Statutu Łaskiego z 1506 roku. http://www.law.uj.edu.pl/users/khpp/statut_laski.htm.
13. Uruszczak W. Statut Łaskiego z 1506 roku. 500 lat tradycji państwa prawa w Polsce. Czasopismo Prawno-Historyczne. T. LIX. 2007. Z. 2. S. 9–19.
14. Uruszczak W. Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultuum. O tytule i mocy prawnej Statutu Łaskiego z 1506 roku. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. T. XCVI. 2006. Z.5. S. 113–136.
15. Statut Łaskiego z 1506 r. <https://pamiecpolski.archiwa.gov.pl/statut-laskiego-z-1506-r>.
16. Zaytseva T. D. Antropolohiya mist i mis'koho prava na rus'kykh zemlyakh Korony Pol's'koyi v XIV – pershiy polovyni XVII st. Dys. na zdobuttya naukovooho stupenya dok. ist. nauk. K.: 2019. 415 s.

Zakharchenko P.,
ORCID: 0000-0002-4968-9844
Miroshnichenko M.
ORCID: 0000-0001-8142-9340

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.1/155-161>

LASKI'S CHARTER OF 1506: AN ACT OF INCORPORATION OF THE LEGISLATION OF THE KINGDOM OF POLAND

The article introduces the general public to the little-known monument of medieval Polish law – the Statute of Laski, which was adopted by the Radom Sejm in 1505, and was published in two parts the following year. The aim of the work is to analyze the components of the monument, as well as to identify the type of systematization made 500 years ago. The authors are of the opinion that the systematization is not in the form of codification, as modern historians in Ukraine and Poland claim, but in the form of incorporation, which provides for this type of systematization, which is carried out by streamlining regulations without changing their content by consolidation into a single printed publication by chronology or subject matter.

They refer to the systematization of Jan Laski as an official one, as it was performed by a private person, but in continuation of the decision of the delegates of the Seimas. The monument is named after the compiler, the famous reformer of the Kingdom of Poland – the Grand Crown Chancellor and Primate of Poland until 1510, Jan Lasko. At the initiative of the delegates and by the decision of the Radom Sejm in 1505, he translated well-known normative sources from Latin into Polish, arranged the Sejm decrees, certain international treaties, and monuments of Roman and Magdeburg law. The sources of city law placed in the collection long before the conquest of the territory of Galicia were valid sources in the Ukrainian ethnic territories.

The authors adhere to the position of the Polish historian of law W. Uruszczak that the adoption of the document by the Sejm gave both parts of the collection the status of a valid source of law, although some researchers deny this fact. The conclusions to the work state that the Charter of Laski of 1506, as an act of incorporation of Polish legislation, became a source of law for the western Ukrainian lands. The Statute in the Kingdom of Poland was repealed only at the turn of the 18th and 19th centuries, when the Polish-Lithuanian Commonwealth ceased to exist and its lands were divided between the Russian Empire, Austria and Prussia.

Keywords: Kingdom of Poland, Radom Sejm in 1505, Charter of Laski in 1506, systematization, codification, incorporation, Polish legislation.